

ARACI KURUMLAR

Sermaye Piyasası Hukuku
Selçuk SARIYAR

İstanbul, 2008

İÇİNDEKİLER

Giriş.....	3
Aracı Kurum Kavramı ve Aracı Kuruluşlar.....	3
1. Aracı Kurumların Kuruluş Şartları.....	5
2. Aracı Kuruluşların Faaliyet Alanları.....	6
3. Aracı Kurumların Yapmaları Yasak Olan İşlemler.....	6
4. Aracı Kurumların Pay Sahipliğindeki Değişiklikler.....	7
5. Aracı Kurumların Denetimi.....	9
5.1 Aracı Kurumların İç Denetimi.....	9
5.2 Sermaye Piyasası Kurulu'nun Denetimi.....	9
5.3 Bağımsız Denetleme Kuruluşlarınca Yapılan Denetim.....	10
6. Aracı Kurumların İşlem Limitleri.....	10
7. Aracı Kurumların İştirak Tanımı ve Sınırları.....	10
8. Aracı Kurumların Örgüt Yapısı.....	11
8.1 Şubeler.....	11
8.2 Acenteler.....	11
8.3 İrtibat Büroları.....	11
8.4 Aracı Kurumların Yurtdışındaki Örgütler.....	12
KAYNAKÇA.....	13

Giriş

Aracı kurumlar, "sermaye piyasası araçlarını aracılık amacıyla, kendi nam ve hesabına veya başkası nam ve hesabına yahut kendi namına başkası hesabına alım satımını yapan anonim ortaklıklardır"¹. Bu kurumlar gerek sermaye piyasası araçlarının halka arz edilmesinde ve gerekse bu araçların alım-satım işlemlerinde önemli ve etkin rol oynamaktadır.

Aracı Kurumlar, Sermaye Piyasası Kurulu'nun (SPK) 15 Kasım 2003 tarih 2590 sayılı Resmi Gazetede yayınladığı Seri:XI, No:25 sayılı "Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkındaki Tebliğ" kapsamında yer almakla birlikte, bu tebliğde yer alan Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları (UMS/UFRS) temelinde hazırlanan standartları uygulamak durumundadır.

Her ne kadar UMS ve UFRS'lerde standart bir finansal tablo ve dipnot formatı öngörülmemiş olsa da, SPK; UMS ve UFRS'ler paralelinde hazırlanan bu tebliğe ilişkin olarak finansal tabloların tutarlılık ve karşılaştırılabilirliğinin sağlanması amacı ile 10.12.2004 tarih ve 1604 sayılı kararla Finansal Tablo ve Dipnot formatlarını belirlemiştir.

Aracı Kurum Kavramı ve Aracı Kuruluşlar

Aracılık kavramı, SerPK.m.30 f.2 hükmünde; sermaye piyasası araçlarının 31. madde çerçevesinde yetkili kuruluşlar tarafından kendi nam ve hesabına, başkası nam ve hesabına veya kendi namına başkası hesabına alımı satımı olarak tanımlanmıştır. Vadeli işlem sözleşmelerinin yapılmasına aracılık da bu hükmün kapsamında yer almaktadır. Kurul, aracılık kavramını bir tebliğ hükmüyle "kurul kaydına alınacak sermaye piyasası araçlarının halka arz yoluyla satışına aracılığı" şeklinde tekrar tarif etmiştir. Halka arza aracılık, SerPK'nun 30. maddesinde "Sermaye Piyasası Kurulu kaydına alınacak sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık" olarak ifade edilmiştir².

Tasarruflarını borsada değerlendirmek isteyen yatırımcılar, yatırım yapacakları alanların belirlenmesi aşamasında, isabetli karar vermelerini sağlayacak yeterli bilgi seviyesine ve deneyime sahip olmamaları nedeniyle, borsada aracılık faaliyetlerini yerine getiren aracı kurumların hizmetlerinden faydalanmaktadır. Benzer şekilde, menkul kıymet ihraç eden ortaklıklar da, sermaye piyasalarına yabancı olmaları ve sermaye piyasası araçlarının pazarlanmasının uzmanlık gerektirmesi nedeniyle aracı kurumların hizmetlerine ihtiyaç duyarlar.

Sermaye piyasası araçlarını ihraç veya halka arz şeklinde satışa sunan ortaklıklar bunları doğrudan doğruya yatırımcılara satabilirler. Bunun için SerPK. m. 4-16 hükümlerindeki şartlarla, Kurul'un tebliğ ve kararlarına uygun izahnameyi hazırlayıp, sirküler ve ilanlarla yatırımcılara ulaşmaları gerekir.

¹ ÜNAL, Oğuz Kürşat, Aracı Kurumlar, Yaklaşım Yayınları, Ankara 1997, s. 69.

² AKTAŞ, Rafet, Sermaye Piyasası Kurulunun Belirlediği Finansal Tablo Formatlarının Aracı Kurumlar Açısından İncelenmesi, Mali Çözüm Dergisi, Sayı:73
(http://www.muhasabetr.com/yazarlarimiz/rafet/002/Rafet_Aktas_002.doc).

Menkul kıymet pazarlamaları genellikle ortaklıkların faaliyet konularının dışındadır. İhraç işlemi büyük ortaklıklara ait olsa bile alıcıların sayısı, coğrafi dağılımı, satışın yaygınlaştırılması açısından aracı kurumların yardımını gerektirebilir. Ortaklıklar aracı kurumlarla, ihraç işleminin başarı ile sonuçlanması ve aracı kurumların isim güvencelerinden ve teşkilat yapılarından yararlanmak amacıyla işbirliği yapmaktadır³.

Ayrıca bu yolla menkul kıymetlere ilişkin pazarlama sürecinin beklenmeden, aracılık yüklenimi şeklinde halka arz gerçekleştirilerek bakiyeyi yüklenim veya tümünü yüklenim anlaşması gereğince aracı kuruma bırakılan pay karşılığında fon sağlanmasının garanti altına alınması da mümkün olmaktadır. Bununla birlikte, sermaye piyasası faaliyetleri yalnızca alım satım işlemleri ile sınırlı değildir. Menkul kıymetlerin geri alım veya satımı taahhüdüyle alım satımı (repo), yatırım danışmanlığı, portföy yöneticiliği, sermaye piyasası araçlarının takas ve saklanması, derecelendirilmesi, varlığa veya ipotega bağlı menkul kıymet ihraçları gibi karmaşık işlemleri de ihtiva etmektedir. Bu faaliyetlerin hepsi uzmanlık, tecrübe ve başlı başına bir organizasyon gerektiren işlemlerdir. Bu bakımdan sermaye piyasası araçlarının satıcıları ile yatırımcıları arasında yardımcı kurumlara ihtiyaç bulunmaktadır. Aracı kurumlar sermaye piyasasında oluşacak güven ve istikrar ortamının sağlanmasında anahtar rol oynadığı gibi bu kurumların yatırımcıların korunması açısından da önemi büyüktür⁴.

SerPK, sermaye piyasası kurumları arasında saydığı aracı kuruluşların kuruluş ve faaliyet şartlarını belirterek ve faaliyet konularının şartlarını çizerek aracı kurumları düzenlemiştir⁵.

Ülkemizde aracı kurumlar, yalnızca sermaye piyasası faaliyetlerinde bulunabilen ve Sermaye Piyasası Kanunu ve bu kanuna dayalı olarak çıkarılan tebliğler tarafından düzenlenen sermaye piyasası kurumlarıdır. Aracı kurumlar faaliyette bulunabilmek için SPK'dan faaliyet izni ve belgesi almak ve borsada işlem yapabilmek içinde Borsa Üyelik Belgesi almak zorundadırlar (SerPK. m.30 f.2; SerPK. m.31).

Bu doğrultuda Kanun'un 31. maddesine göre aracı kurum; menkul kıymetlerin, kıymetli evrakın, mali değerleri temsil eden veya ihraç edenin mali yükümlülüklerini içeren her türlü evrakın, başkası nam ve hesabına veya başkası hesabına kendi namına veyahut kendi nam ve hesabına, aracılık amacıyla alım ve satımı ile uğraşan ve menkul kıymetleri halka arz edebilen bir anonim ortaklıktır.

Sarıkamış ise aracı kurumları, Sermaye Piyasası Kurulu kaydına alınacak sermaye pazarı araçlarının ihracına veya halka arz yolu ile satışına aracılık etmek ve/veya daha önce çıkarılmış araçların aracılık amacı ile alım ve satımını yapmak üzere anonim ortaklık olarak kurulmuş ekonomik birimler olarak tanımlamaktadır⁶.

Burada bahsetmemiz gereken bir konu da aracı kurum ile aracı kuruluş arasındaki farktır. Aracı kuruluş, aracı kurum ile bankaları ifade etmektedir. Yani aracı kuruluş

³ MANAVGAT, Çağlar, Sermaye Piyasasında Aracı Kurumlar, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 1991, s. 21.

⁴ ÜNAL, a.g.e., s. 67-68.

⁵ ÜNAL, a.g.e., s. 69.

⁶ SARIKAMIŞ, Cevat, Sermaye Pazarları, 4. Baskı, Alfa Yayınevi, 2000, s. 124.

büyük daire içerisinde bankalar ile aracı kurumlar dairecikleri yer almaktadır⁷. Ancak belirtmek gerekir ki, bugün için bankaların sermaye piyasası alanında yapabilecekleri faaliyetler aracı kurumlara oranla oldukça sınırlıdır. Esasen uygulamada bir kurumun aracı kurum niteliğini taşıyıp taşımadığını tespit etmek büyük bir zorluk teşkil etmeyecektir. Zira aracı kurumların kurulmaları ve faaliyete geçebilmeleri daha öncede belirttiğimiz üzere Sermaye Piyasası Kurulunun iznine bağlıdır. Bu nedenle Sermaye Piyasası Kurulu'ndan faaliyette bulunabilmek için izin almış olan kuruluşların aracı kurum niteliğini taşıdıklarını söylemek yanlış olmayacaktır⁸.

İMKB'DE FAALİYET GÖSTEREN ARACI KURULUŞLAR⁹					
Yıl	Piyasa Adı	Aracı Kurum	Yatırım ve Kalkınma Bankası	Ticari Banka	Toplam
2008/04	Hisse Senetleri Piyasası	104	0	0	104
	Tahvil ve Bono Piyasası Kesin Alım Satım Pazarı	91	12	29	132
	Tahvil ve Bono Piyasası Repo-Ters Repo Pazarı	64	12	28	104
	Yabancı Menkul Kıymetler Piyasası Uluslararası Tahvil Pazarı	91	12	29	132

1. Aracı Kurumların Kuruluş Şartları

Aracı kurumların kuruluşuna Sermaye Piyasası Kurulu' nca izin verilebilmesi için,

- a)Anonim ortaklık şeklinde kurulmuş olmaları,
- b)Hisse senetlerinin tamamının nama yazılı olması,
- c)Hisse senetlerinin nakit karşılığı çıkarılması,
- d)Esas sözleşmelerinin Sermaye Piyasası Kanunu hükümlerine uygun olması,
- e)Kurucuların müflis olmadığı veya yüz kızartıcı bir suçtan dolayı hükümlülüklerinin bulunmadığının tespit edilmiş olması,
- f)Ödenmiş sermayelerinin Seri: V, No: 34 sayılı Tebliğ uyarınca alım satım aracılığı, halka arza aracılık, repo-ters repo, portföy yöneticiliği ve yatırım danışmanlığı yetki belgelerinin tamamı için aranan asgari özsermaye tutarından az olmamak kaydıyla Kurul'ca belirlenecek tutardan az olmaması ve Kurul'ca belirlenecek esaslar çerçevesinde blokajın yapılmış ve/veya teminatların yatırılmış olması¹⁰,

⁷ TANÖR, Reha, Türk Sermaye Piyasası, 1. cilt, Beta, İstanbul 1999, s. 251.

⁸ İNCEOĞLU, Mehmet Murat, Sermaye Piyasasında Aracı Kurumların Hukuki Sorumluluğu, Seçkin, Ankara 2004, s. 20.

⁹ <http://www.imkb.gov.tr/uyeler/uyeler.htm>

¹⁰ Kurul'ca belirlenecek 'sermaye yeterliliği tabanı':

Aracı kurumların sermaye yeterliliği tabanı, bu Tebliğ'in 3'üncü maddesi uyarınca hesaplanan özsermayelerinden aşağıda sayılan varlık kalemlerinin indirilmesi suretiyle bulunan tutarı ifade eder:

- a) Duran varlıklar;
 - 1) Maddi duran varlıklar (net),
 - 2) Maddi olmayan duran varlıklar (net),

g) Kurucuların aracı kurum kurucusu ve ortağı olmanın gerektirdiği mali güç ve itibara sahip olmaları gerekir¹¹.

Aracı kurumların ticaret unvanlarında sermaye piyasası faaliyetlerini yansıtmaya amacıyla "menkul değerler" veya "menkul kıymetler" ibarelerinden birinin yer alması şarttır¹². Alım satım aracılığı, halka arz aracılık, repo-ters repo, portföy yöneticiliği ve yatırım danışmanlığı yetki belgelerinin tamamına sahip olan aracı kurumlar, ticaret unvanlarında "yatırım menkul değerler", "yatırım menkul kıymetler veya yalnızca "yatırım" ibarelerini kullanabilirler.

2. Aracı Kurumların Faaliyet Alanları

Aracı kurumlar, her bir ayrı faaliyet için Kurul'dan yetki belgesi almak kaydıyla;

- Sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına,
- Daha önce ihraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının aracılık amacıyla alım-satımına,
- Ekonomik ve finansal göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, mala, kıymetli madenlere ve dövizde dayalı vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri dahil türev araçların¹³ dayandığı kategoriler itibarıyla ayrı ayrı veya bütün olarak türev araçların alım satımına aracılık edebilirler. Ayrıca,
- Sermaye piyasası araçlarının geri alım veya satım taahhüdü ile alım satımı (repo-ters repo),
- Yatırım danışmanlığı,
- Portföy yöneticiliği faaliyetlerini yapabilirler¹⁴.

Bunların yanı sıra **aracı kurumların aracılık faaliyetleri,**

- Sermaye piyasası araçlarının ihracına veya halka arzına aracılık,
- Daha önce ihraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının alım satımına aracılık,

3) Borsalarda ve teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem görenler hariç olmak üzere, değer düşüklüğü karşılığı ve sermaye taahhütleri düşüldükten sonra kalan finansal duran varlıklar,

4) Diğer duran varlıklar,

b) Müşteri sıfatı ile olsa dahi, personelden, ortaklardan, iştiraklerden, bağlı ortaklıklardan ve sermaye, yönetim ve denetim açısından doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili bulunulan kişi ve kurumlardan olan teminatsız alacaklar ile bu kişi ve kurumlar tarafından ihraç edilmiş ve borsalarda ve teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem görmeyen sermaye piyasası araçları (Aracı Kurumların Sermayelerine ve Sermaye Yeterliliğine İlişkin Esaslar Tebliği, Seri: V, No: 34).

¹¹ SPK, Seri:V, No:46, m. 6.

¹² ERER, Onur, SPK ve Aracı Kurumlar, Mart 2004

(http://www.onurerer.com/index.php?option=com_content&task=view&id=15&Itemid=32).

¹³ **Türev Araçlar:** Değeri başka bir finansal varlığın veya malın değerine doğrudan bağlı olan finansal araçlardır. Türev araçlar, dayanak varlığın sahipliğinin el değiştirmesine gerek olmaksızın, bu varlıkla ilgili hak ve yükümlülüklerin ticaretine imkan sağlarlar. Ayrıca, riskten korunma veya getirisi değişken olan araçların getirisi sabit olan araçlarla değiştirilmesi amacıyla kullanılabilirler. Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri türev araçlar arasındadır. Bunun yanında, forward ve swap sözleşmeleri de türev araçlar içerisinde yer alır.

Vadeli İşlem Sözleşmeleri: Belirli bir vadede, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikteki malı, kıymetli madeni, finansal göstergesi, sermaye piyasası aracını, döviz alma ya da satma yükümlülüğü veren sözleşmelerdir.

¹⁴ SPK, Seri:V, No:46, md. 4.

- Türev araçlarının alım satımına aracılık faaliyetleridir.

Aracı kurumların aracılık dışındaki faaliyetleri ise,

- Müşteri portföyü yönetimi,
- Yatırım danışmanlığı,
- Menkul kıymetlerin geri alım veya satım taahhüdü ile alım satımı faaliyetleridir.

3. Aracı Kurumların Yapmaları Yasak Olan İşlemler

Aracı kurumlar, ancak kanun ile izin verilen faaliyetlerde bulunabilirler, bunun dışında kalan faaliyetleri yerine getirmeleri mümkün değildir. Bununla beraber, aracı kurumların sermaye piyasasında güven unsurunun başlıca göstergeleri olmaları nedeniyle ve geçmişte yaşanan bazı acı tecrübelerin de etkisi ile SPK'nın Seri: V, No: 46 sayılı Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğde, aracı kurumların sermaye piyasasına olan güveni azaltabilecek nitelikteki veya asıl faaliyetleri ile bağdaşmayan bazı iş ve işlemleri yapmalarının yasak olduğu açıkça belirtilmiştir. Tebliğin 58. maddesi uyarınca, aracı kurumlar,

- a) Mevzuatın imkan verdiği haller hariç olmak üzere, aracılık amacıyla alıp sattıkları sermaye piyasası araçlarına ilişkin veya bunlardan bağımsız olarak borçlanmayı temsil eden sermaye piyasası araçları dışında kendi taahhütlerini içeren evrak çıkaramazlar.
- b) Kuruldan icrası için izin alınan faaliyetler ve bunlara ilişkin iş ve işlemler dışında, hiçbir ticari, sınai ve zirai faaliyette bulunamazlar, sermaye piyasası faaliyetlerini yürütebilmek için gerekli olanın üstünde taşınmaz mal edinemezler.
- c) Bankacılık Kanunu'nda tanımlandığı üzere mevduat toplayamazlar, mevduat toplama sonucunu verebilecek iş ve işlemler yapamazlar.
- d) Mevzuatın imkan verdiği haller hariç olmak üzere sermaye piyasası araçlarının, belli bir getiri sağlayacağı yönünde herhangi bir yazılı veya sözlü taahhütte bulunamazlar.
- e) Abartılmış, gerçeğe uymayan, müşterilerini veya kamuoyunu yanıltıcı bilgileri içeren herhangi bir ilan ve reklam ile diğer yazılı ve sözlü açıklamalarda bulunamazlar.
- f) Aracı kurum, gerek kendisine gerekse müşterilerine ait menkul kıymetleri yetkili Takas ve Saklama Kuruluşu dışında hiçbir yerde tutamaz.
- g) Müşteriye ait sermaye piyasası araçları ve nakit üzerinde hak ve yetkileri olmaksızın kendileri veya üçüncü şahıslar lehine herhangi bir tasarrufta bulunamazlar.
- h) Herhangi bir şekilde yanlarında çalıştırdıkları kişilerin, mutlak müşteri aracı kurum ilişkisi dışında imkanlarından yararlanmak suretiyle kendi nam ve hesaplarına işlem yapmalarına olanak sağlayamazlar.
- i) 6762 sayılı Türk Ticaret Kanununun 329 uncu maddesinde müsaade edilen haller hariç olmak üzere, ihraç ettikleri hisse senetlerini, kendi nam ve hesaplarına alıp satamazlar.
- j) Fiktif hesap açamazlar, işlemlerini kayıt dışı bırakamazlar ve gerçek mahiyetine uygun düşmeyen kayıtlar tesis edemezler.
- k) Aracı kurum yöneticileri ve merkez dışı örgütleri dahil tüm çalışanları müşterilerden hisse senedi alım satım emri verme, ordino ve diğer belgeleri imzalama, nakit ve menkul kıymet yatırma ve çekme, virman işlemi yapma

gibi geniş yetkiler içeren vekaletname olarak müşteri adına işlem yapamazlar. Portföy yöneticiliği faaliyeti bu kapsamın dışındadır.

- l) Yatırımcıların hak ve yararlarını zedeleyici, iyi niyet kurallarına aykırı hareket edemez ve işlemlerde bulunamazlar, müşterilerin piyasa hakkında bilgisizlik ya da tecrübesizliklerinden yararlanıp bunların alım-satım kararlarını etkileyerek kendi lehlerine kazanç sağlayamazlar ve herhangi bir şekilde gelirlerini arttırmak amacıyla müşterilerin gereksiz alım-satım yapmalarına ortam hazırlayamazlar.
- m) Ortak, yönetici, ihtisas personeli ile müfettiş ve 6762 sayılı TTK uyarınca atanan denetçileri işleri dolayısıyla aracı kurum ve müşterileri hakkında öğrendikleri sırları açıklayamazlar ve bu sırları kendilerinin veya üçüncü kişilerin menfaatine kullanamazlar¹⁵.

4. Aracı Kurumların Pay Sahipliğindeki Değişiklikler

Aracı kurumların ortaklık yapısındaki değişiklikler aşağıdaki esaslara tabidir.

a) Bir kişinin aracı kurum sermayesinin %10'u veya daha fazlasını temsil eden payları edinmek suretiyle aracı kurum ortağı olması veya bir ortağa ait payların aracı kurum sermayesinin %10, %20, %33 veya %50'sini aşması sonucunu veren pay edinimleri ile bir ortağa ait payların yukarıdaki oranların altına düşmesi sonucunu veren pay devirleri Kurul'un iznine tabidir.

Yönetimsel veya denetimsel imtiyaz veren veya intifa hakkı taşıyan hisse senetlerinin devri herhangi bir orana bakılmaksızın Kurul iznine tabidir.

Aracı kurumda pay sahibi bulunan tüzel kişilerin kendilerine ait pay devirleri, bu pay devirlerinin aracı kurumdaki pay sahipliğini doğrudan veya dolaylı olarak %10, %20, %33 veya %50 oranlarında değiştirmesi halinde, ayrıca tüzel kişinin aracı kurumla ilgili olarak yönetimsel veya denetimsel imtiyaza sahip bulunduğu hallerde tüzel kişinin tüm ortaklık yapısı değişiklikleri aracı kurumların faaliyet şartları bakımından Kurul'un onayına tabidir. Aracı kurumların % 10'undan fazlasına sahip tüzel kişilerin yönetimsel veya denetimsel imtiyaza sahip paylarının devri de aracı kurumların faaliyet şartları bakımından Kurul'un onayına tabidir.

Yurt dışında yerleşik aracı kurum ortaklarının bu maddedeki hükümler çerçevesinde yaptıkları pay devirleri ilgili ülkenin mevzuatı da dikkate alınarak Kurul'ca değerlendirilir. Bir kişinin, doğrudan veya dolaylı olarak, aracı kurum sermayesinin yukarıdaki oranlara ulaşmayan veya bu oranlar arasında kalan pay devirlerinde ise devri izleyen 15 gün içinde Kurul'a bildirimde bulunulur.

Ortak sayısının beşten aşağı düşmesine yol açan işlemler ile izin alınmadan yapılan devirler pay defterine kaydolunmaz ve devralanlar temettü dışındaki ortaklık haklarından yararlanamazlar.

b) Bu maddenin uygulanmasında;

1) Bir gerçek kişi ile eş ve velayeti altındaki çocuklarına, bunların sınırsız sorumlulukla katıldıkları veya yönetim kurulu başkanı, üyesi, genel müdür, genel müdür yardımcısı oldukları ortaklıklara,

¹⁵ SPK, Seri: V, No: 46, m. 58.

- 2) Kamu tüzel kişileri hariç olmak üzere bir tüzel kişinin veya yukarıda sayılanların, sermayelerinin doğrudan veya dolaylı olarak %25 veya daha fazlasına iştirak ettikleri ortaklıklara,
- 3) Kurul tarafından aralarında istihdam ilişkisi, akdi ilişki ya da sair nedenlerle birlikte hareket ettiği belirlenenlere, ait paylar bir kişiye ait addolunur. Bu kişiler arasında yapılacak pay devirlerinde de (a) bendi hükmü uygulanır.

c) Hisse senetleri Kurul kaydına alınan aracı kurumların borsada işlem gören payları için de bir kişinin aracı kurum sermayesinin %10'u veya daha fazlasını temsil eden payları edinmesi veya bir ortağa ait payların aracı kurum sermayesinin %10, %20, %33 veya %50'sini aşması sonucunu veren pay edinimleri Kurul'un izinine tabidir. Bu durumda ortaklık yapısı değişikliği başvuruları payları bu bentte belirtilen oranlara ulaşan gerçek veya tüzel kişiler tarafından yapılır.

Hisse senetleri Kurul kaydına alınan aracı kurumların bir ortağına ait payların bu bentte öngörülen oranların altına düşmesi sonucunu veren pay devirlerinde ise Kurul'a 15 gün içinde bildirimde bulunulur. Şu kadar ki ortağa ait payların aracı kurum sermayesinin %10'unun altına düşmesi sonucunu verecek pay satışı durumunda, satış yapılmadan önce Kurul'dan izin alınması zorunludur. Bu durumda da izin başvurusu veya bildirim ilgili gerçek veya tüzel kişiler tarafından yapılır¹⁶.

5. Aracı Kurumların Denetimi

Burada bahsi geçen denetim, aracı kurumların anonim şirketi olması sebebiyle, TTK'da öngörülmüş olan geleneksel denetim mekanizmalarının dışında kalan ve sermaye piyasasının bünyesi düşünülerek Sermaye Piyasası Mevzuatı ile getirilmiş olan denetim mekanizmalarıdır.

Aracı kurumların işlem ve hesapları Kurul'ca görevlendirilecek uzmanlar tarafından denetlenir. Uzmanların yaptıkları denetimler sonucunda aracı kurumların mali yapılarının ciddi şekilde zayıflamakta olduğunun tespiti halinde aracı kurumlara Kurul'ca uygun bir süre verilerek mali durumlarını güçlendirmeleri istenir. Verilen süre içinde gerekli tedbirleri alamayan ve mali durumları taahhütlerini karşılayamayacak kadar zayıflayan kurumların yetkileri Kurul'ca kaldırılır.

Aracı kurumların üç şekilde denetimi söz konusudur:

5.1. Aracı Kurumların İç Denetimi: Aracı kurumlar, anonim ortaklık olmaları nedeniyle bir yandan TTK uyarınca denetçi veya denetim kurulunun denetimine, diğer yandan da sermaye piyasası mevzuatı uyarınca kurmaları gereken iç denetim birimlerinin denetimine tabidirler. Aracı kurumların iç denetimi, tüm denetim mekanizmaları içerisinde aslında en etkili olanıdır. Zira gerek SPK'nın denetimi, gerekse de bağımsız denetleme kuruluşlarınca yapılan denetimler zaman ve kapsam olarak sınırlı kalmaktadırlar. Oysa iç denetimin aracı kurumun tüm faaliyetlerinin sürekli olarak denetlenmesi şeklinde gerçekleşmesi gerekir. Ayrıca iç denetim mekanizmaları sayesinde, dış denetimden farklı olarak aracı kurumların sorumluluğuna yol açabilecek eylem ve faaliyetlerin gerçekleşmesinden önce bunlara müdahale etmek veya düzeltmek mümkün olabilecektir. Ancak şüphesiz bu denetimi

¹⁶ SPK, Seri:V, No:46, m. 16.

gerçekleştirecek kişilerin yeterli bilgi ve deneyime sahip olmaları, bu denetim mekanizmasının sağlıklı olarak işleyebilmesinin temel şartını teşkil etmektedir¹⁷.

Aracı kurumların bir teftiş birimi oluşturmaları ve sadece bu birimde çalışmak üzere yeterli sayıda müfettiş istihdam etmeleri zorunludur¹⁸. Bu birim aracı kurumun merkez ve merkez dışı örgütlerinin faaliyetlerinin mevzuata, aracı kurum esas sözleşmesine ve iç kontrole yönelik yazılı kurallara uygun şekilde yürütülüp yürütülmediğinin denetiminden sorumludur¹⁹.

5.2. Sermaye Piyasası Kurulunun Denetimi: Aracı kurumların SPK tarafından denetimini iki aşamada ele almak mümkündür. Aracı kurumlar daha kuruluş ve faaliyet izni alma aşamalarında Kurulun denetimine tabidirler.

Ayrıca aracı kurumların tüm sermaye piyasası faaliyetleri SPK'nun denetimine tabidir. SerPK'nun 45. maddesi uyarınca, her türlü sermaye piyasası faaliyet ve işlemlerinin denetimi Kurul uzman ve uzman yardımcıları tarafından yapılır. Denetimle görevlendirilen uzmanlar tarafından istenecek defter, evrak, dosya, kayıt ve diğer belgelerin ibraz veya teslim edilmemesi halinde, sulh ceza hakiminin vereceği karar ile arama yapılabilir²⁰.

5.3. Bağımsız Denetleme Kuruluşlarınca Yapılan Denetim: Aracı kurumlar, mali tablo ve raporlarını bağımsız denetleme kuruluşlarına denetletmek zorundadırlar.

Bağımsız denetleme, denetime tabi olan ortaklıkların ve kuruluşların, hesap ve işlemlerinin bağımsız denetleme kuruluşlarınca görevlendirilen yetkili denetleme elemanları tarafından bu kuruluşlar adına ,denetleme ilke, esas ve standartlarına göre incelenmesi ve bu inceleme sonuçlarına dayanılarak, düzenlenmiş mali tabloların, 2499 sayılı Kanun çerçevesinde gerçeği yansıtıp yansıtmadığının tespiti ve rapora bağlanmasıdır.

Bağımsız denetim sürekli, sınırlı ve özel denetim şeklinde yapılır. SPK'nın Seri: X, No:12 sayılı tebliğinin 1. maddesinde aracı kurumlar, sürekli denetime tabi ortaklık ve kuruluşlar arasında sayılmıştır. Sürekli denetim, her yıl yapılan ve gerekli tüm denetim tekniklerini kapsayan denetimi ifade etmektedir²¹.

6. Aracı Kurumların İşlem Limitleri:

Aracı Kurumlar'ın Hisse Senetleri Piyasası'nda;

1. Haftanın işgünleri üzerinden hesaplanacak haftalık ortalama işlem limiti öz sermayelerinin dört katını aşamaz.
2. Verebilecekleri bir alım veya satım emri öz sermayelerinin %25'ini aşamaz.

7. Aracı Kurumların İştirak Tanımı ve Sınırları

Halka arza aracılık yetki belgesine sahip olanlar dışındaki aracı kurumlar aksi ilgili mevzuatta belirtilmedikçe, yalnızca banka, aracı kurum, kıymetli maden aracı

¹⁷ İNCEOĞLU, a.g.e., s. 59.

¹⁸ m. 12/f. 3.

¹⁹ m. 12/f. 3.

²⁰ SerPK, m. 45/f.4.

²¹ Seri: X, No: 16 sayılı tebliğ, m. 19.

kurumu, sigorta şirketi, portföy yönetim ve yatırım danışmanlığı şirketleri, yatırım ortaklıkları, katılım bankası, finansal kiralama, faktoring ve finansman şirketleri gibi mali kuruluşlar ile Kurul'ca izin verilmesi halinde faaliyet konularıyla doğrudan ilgili şirketlere iştirak amacıyla ortak olabilirler. Bir şirkette % 10 veya daha fazla paya sahip olunması, şirketlerin yönetim ve denetim kurullarına katılınması, genel kurullarda asaleten oy kullanılması veya iktisap edilen hisse senetlerinin bir yıldan uzun sürede elden çıkarılmaması iştirak amacıyla ortaklık kabul edilir.

Halka arza aracılık ve yatırım danışmanlığı yetki belgelerinin ikisine birden sahip olan aracı kurumlar ise bu Seri:V, No:46 Sayılı Tebliğ'in 38 inci maddesinde belirtilen amaçlarla sınırlı olmak kaydıyla bu maddenin birinci fıkrasında belirtilen kuruluşlar dışındaki kuruluşlara da iştirak edebilirler.

Aracı kurumların bedelsiz olarak edindikleri hisseler dahil, yapabilecekleri iştirakleri toplamı özsermayelerinin %25'ini aşamaz. Bu sınır halka arza aracılık ve yatırım danışmanlığı yetki belgelerinin ikisine birden sahip aracı kurumlar için %50'dir. Aracı kurumlar, ödenmiş sermayelerinin %10'undan fazlasına sahip olan ortaklıklara ve yöneticilerinin ayrı ayrı veya birlikte sermayelerinin %25'inden fazlasına sahip oldukları ortaklıklara iştirak edemezler²².

8. Aracı Kurumların Örgüt Yapısı²³

Aracı kurumların örgüt yapısını merkez ve merkez dışı birimler olarak ikiye ayırabiliriz. SerPK'nın 34. maddesi ile merkez dışı örgütlenmelerin kurulmasına da olanak tanınmıştır. Seri:V, No:46 numaralı Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ ile düzenlenen merkez dışı örgütler, şube, irtibat büroları ve banka ya da bankalarla tesis edilen acenteliklerden oluşur.

Aracı kurumların şube ve acentaları Sermaye Piyasası Kurulu'nun onayına tabii iken, bankaların şube açmaları Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun onayına tabii tutulmuştur.

8.1. Şubeler: Aracı kurum şubeleri aracı kurumun sahip olduğu yetki belgelerinin kapsamına giren bütün konularda faaliyette bulunabilirler. Şubelerin, ticaret odalarına tescilli öngörülmüştür²⁴.

Şube, bir merkeze bağlı olmakla birlikte, kendi başına muamele yapan bir birimdir. Burada belirtmek istenen, şubelerin dışarıya karşı sınırlı bir bağımsızlığa sahip olmasıdır. Şubenin malvarlığı, kar ve zararı merkeze aittir. Bir hukuki işlemi yapıp yapmamakta, kiminle yapacağına karar vermekte ve işlemin içeriğini tespit etmekte serbesttir. Ayrıca şubelerin muhasebesinin ayrı tutulabilir²⁵.

8.2. Acenteler: Acenteler, aracı kurum ile imzaladıkları yazılı acentelik sözleşmesi çerçevesinde yalnızca alım satım emirlerinin aracı kuruma iletilmesine ve gerçekleşen emirlerin tasfiyesine aracılık eden gerçek kişi veya ticaret şirketleridir.

²² SPK, Seri:V, No:46 Sayılı Tebliğ, m. 59-60.

²³ İNCEOĞLU, a.g.e., s. 63.

²⁴ http://www.hisse.net/okul_hisseklavuz.shtml

²⁵ İNCEOĞLU, a.g.e., s. 64

Acente ile işlem yapmaya başlamadan önce aracı kuruluş ile imzalamış olduğu acentelik sözleşmesinin aranması yerinde olacaktır²⁶.

Seri:V, No:46 sayılı tebliğ uyarınca, aracı kurumların acentelik sözleşmesini sadece bankalar (m. 24) ve katılım bankaları (ek madde 2) ile yapmaları mümkündür.

8.3. İrtibat Büroları: İrtibat bürolarının faaliyetleri aracı kurumu ve yetkili olduğu sermaye piyasası faaliyetini tanıtmak ve alım satım emirlerini aracı kuruma iletmekle sınırlıdır.

İrtibat bürolarının aracı kurumlardan farklı bir tüzel kişiliği yoktur. Bu bakımdan acentelerden kolaylıkla ayrılırlar. Şubelerden farklı olarak da kendi başlarına işlem yapmaları mümkün değildir. İrtibat bürosunun başında bir büro sorumlusunun bulunması gerekli ve yeterlidir²⁷.

8.4. Aracı Kurumların Yurtdışındaki Örgütleri²⁸: Seri:V, No:46 sayılı tebliğin 30. maddesi uyarınca aracı kurumlar SPK'dan izin almak suretiyle yurtdışında,

- Şube veya irtibat bürosu açmak,
- İlgili ülkenin yetkili otoritesinden faaliyet izni almış aracı kuruluşlar ile acentelik tesis etmek,
- Seri:V, No:46 sayılı tebliğin 26. maddesi uyarınca acentelik sözleşmesi akdettikleri bankaların yurtdışındaki şubeleri ile acentelik tesis etmek suretiyle örgütlenebilirler.

²⁶ http://www.hisse.net/okul_hisseklavuz.shtml

²⁷ m. 22/f.3, b.2.

²⁸ İNCEOĞLU, a.g.e., s.67

KAYNAKÇA

AKTAŞ, Rafet, *Sermaye Piyasası Kurulunun Belirlediği Finansal Tablo Formatlarının Aracı Kurumlar Açısından İncelenmesi*, Mali Çözüm Dergisi, Sayı:73.

ERER, Onur, *SPK ve Aracı Kurumlar*, Mart 2004
(http://www.onurerer.com/index.php?option=com_content&task=view&id=15&Itemid=32).

SPK, *Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Tebliğ*, Seri:V, No:46.

İNCEOĞLU, Mehmet Murat, *Sermaye Piyasasında Aracı Kurumların Hukuki Sorumluluğu*, Seçkin, Ankara 2004.

MANAVGAT, Çağlar, *Sermaye Piyasasında Aracı Kurumlar*, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 1991.

SARIKAMIŞ, Cevat, *Sermaye Pazarları*, 4. Baskı, Alfa Yayınevi, 2000.

TANÖR, Reha, *Türk Sermaye Piyasası*, 1. Cilt, Beta, İstanbul 1999.

ÜNAL, Oğuz Kürşat, *Aracı Kurumlar*, Yaklaşım Yayınları, Ankara 1997.

<http://www.tspakb.org.tr/>

<http://www.imkb.gov.tr/uyeler/uyeler.htm>

http://tr.wikipedia.org/wiki/Arac%C4%B1_kurum